

A területrészen legközelebb Zsidi Paula végzett kutatást 1992-ben. Az egykori lőtér DNy-i szélén húzott kutatóárokban az ún. Festőlakás, ill. pince maradványai nem kerültek elő, a sárga homokos altalaj azonban igen magasan mutatkozott, objektumok nélkül.<sup>9</sup> 2007-ben a múzeum új kiállítási épületének (volt ELMŰ-épület) kialakítása során a lőtér D-i részén húzott K-Ny irányú közműárókban egy É-D irányú falrészlet és egy ugyanilyen irányú kisebb csatornarészlet került elő és szintén elég magasan az altalaj.<sup>10</sup> A fenti adatokból egyrészt leszűrhető volt, hogy D felé az egykori terepszint emelkedett, másrészt pedig, hogy a lőtér építésekor/tereprendezésekor a régészeti rétegeket valószínűleg nagyrészt elpusztították, így már csak néhány falalap-töredék jelentkezett és az altalaj.

A 2009-ben végzett kutatás során a lőtér Ny-i oldalán húztunk É-D irányú kutatóárokot, az 1992-es árok meghosszabbításaként. Az árok É-i részében teljes vastagságban (0,5–1,2 m) csak a lőtér építésekor átforgatott, római építési törmelékkel és egyéb leletanyaggal (terra sigillata, házikeramia, Hadrianus bronzverete) teli réteget találtunk, amely alatt D felé erősen lejtve tűnt elő a sárga homokos altalaj. A felület ÉK-i sarkában talán kiszédett fal nyomát regisztráltuk.

A D-i árokszakas K-i szélénél a szintén átforgatott talajréteg alatt egy K-Ny irányú falrészlet, omladék, égésréteg, szögletes cölöplyuk és padlószinttöredék (?) mutatkozott. A két árok részben feltárt objektumok funkciója egymáshoz, ill. a Nagy T. által feltárt épületekhez viszonyított helyzete csak részben volt megállapítható a szelvények kis mérete miatt. Valószínűnek látszik, hogy az említett jelenségek az ún. Festőlakás Ny-i széléhez tartoztak, jelentős részüket a lőtérépítéskor bolygatták meg.

Jelenlegi ismereteink szerint tehát az 1941-es feltárás által felszínre hozott ún. Festőlakás és pince maradványai nagyrészt elpusztulhattak a lőtér építése során. Ugyanakkor figyelembe kell venni, hogy kutatóárkaink a terület középső és K-i részét egyelőre nem érintették, ezek feltárására sikeres pályázat esetén lesz módunk.

LÁNG ORSOLYA

## 90. Budapest, III. Záhony utca – Jégtörő utca (KÖH 31237)

### R, Ró

Az aquincumi polgárvárostól K-re és DK-re, az egykori gázgyár területén, 2009-ben több helyszínen folytak régészeti munkák (19333/36, 37, 40, 41, 42, 51 hrsz.). Az

elmúlt másfél évtizedben, a Graphisoft Park építésével párhuzamosan, számos feltárás történt a területen, amelyek elsősorban a római város kiterjedt K-i temetőjének részleteit, valamint bronzkori temetkezéseket hoztak a felszínre.<sup>11</sup> Az ásatási dokumentációban a 2005 óta folyó ásatások során megkezdett rétegtani és sírszámozási rendszert folytattuk.

Tavasszal a 2006–2007. évi feltárások 9-es munkaterületének É-i sarkában, régi épületalapok elbontásakor végeztünk régészeti munkát, melynek során egy csontvázas és egy szórt hamvas sírt tártunk fel.

A nyár folyamán a D-i részen (Graphisoft Dél munkaterület) előkészítő, tereprendezési munkákhoz kapcsolódóan próbafeltárást folytattunk. Itt két hosszú (25×7 m-es É-D-i és 40×7 m-es K-Ny-i), derékszögű szelvényt alakítottunk ki, amelyekből részletesen megismertük a sok helyen 2–3 m-es modern feltöltéssel fedett terület történeti és geológiai rétegeit. A feltárt zóna erősen mélyült DNy-i irányban, ez a római korban feltehetően vizenyösebb terület lehetett. Kelet felé, a Duna irányában egy homokos kiemelkedésen római kori sírcsoportot találtunk, amelynek a szelvényben feltárt részlete öt csontvázas gyermektemetkezésből, egy négy-szögletes, téglákkal körberakott és lefedett (megfigyelhető csontmaradványt azonban már nem tartalmazó) feltételezett csecsemősírból és egy hamvasztásos sírből állt. A csontvázas gyermektemetkezések mind koporsós sírok lehettek, tájolásuk teljesen eltérő. Mellékletként apró kerámiakorsók, üvegedények és fiolák, továbbá bronzérmek kerültek elő. Az apró vázából értékelhető csontmaradvány alig maradt. A hamvasztásos sír négy-szögletes, lekerekített sarkú temetkezés volt, amelynek négy sarkába egy-egy kerámiaedényt helyeztek el. Betöltésében számos apró, vékony, lapos, talán ruhadíszhez

11 ZSIDI P.: Szondázó jellegű kutatás az aquincumi polgárvárostól délkeletre (Test excavations southeast of the Aquincum Civil town). Aqfűz 3 (1997) 54–57., ZSIDI P.: Bp., III. ker. Gázgyár (Bp., District III, Gas Factory). Aqfűz 4 (1998) 91–92., ZSIDI P.: A római kori partépítés nyomai a Duna polgárvárosi szakaszán (Research along the Danube Bank near the Aquincum Civil Town). Aqfűz 5 (1999) 84–94., ZSIDI P.: Kutatások az aquincumi polgárvárostól keletre lévő területen (Research in the territory east of the Aquincum Civil Town). Aqfűz 7 (2001) 76–84., ZSIDI P.–REMÉNYI L.: Duna-parti út részlete és őskori maradványok a polgárvárostól délre (Detail from the road on the Danube bank and prehistoric remains south of the Civil Town). Aqfűz 9 (2003) 86–94., LASSÁNYI G.: Budapest, III. ker. Záhony utca 7. Aqfűz 11 (2005) 228–229., LASSÁNYI G.: Római temető és gazdasági épületek feltárása a volt Gázgyár (ma Graphisoft Park) területén (Excavation of a Roman cemetery and out-buildings in the territory of the former Gas factory [today known as Graphisoft park]). Aqfűz 12 (2006) 30–36., LASSÁNYI G.: Előzetes jelentés az aquincumi polgárváros keleti (gázgyári) temetőjének feltárásáról (Preliminary report of the excavation in the eastern cemetery [Gas Factory] of the Aquincum Civil Town). Aqfűz 13 (2007) 102–116., LASSÁNYI G.: Előzetes jelentés az aquincumi polgárváros keleti (gázgyári) temetőjében 2007-ben végzett feltárásokról (Preliminary report on the excavations conducted in the eastern [Gas Factory] cemetery of the Aquincum Civil Town in 2007). Aqfűz 14 (2008) 64–70.

9 ZSIDI P.: 50/7 III. Budapest, Szentendrei út 133. Aquincum polgárváros – déli városfal. RégFűz 46, 1994, 36.

10 LÁNG O.: Újabb adatok az aquincumi polgárváros déli részének közműhálózatához és beépítettségéhez (Recent data on the public utilities and building in the southern part of the Civil Town of Aquincum). Aqfűz 14 (2008) 81–88.



tartozó bronzsilánkot figyeltünk meg. A mellékletek alapján a temetkezések a Kr. u. 2. századra keltezhetők.

A sírcsoport jelenlegi ismereteink alapján teljesen elkülönül a gázgyár középső részén, többek között 2005–2007 között kutatott temetőrészről. A legészakabbra feltárt temetkezéstől közel 20 m-re É-ra egy DK–ÉNy irányú, hevenyészett kialakítású kősort, valószínűleg egy kerítőfal mintegy 40 m-es szakaszát sikerült dokumentálnunk. Ez a konstrukció, a kövek között elszórtan megtalálható tegulatöredékek alapján, római kori. Ugyanitt, a modern feltöltés alatt megmaradt legfőbb történeti humuszrétegben néhány római kori kerámiatöredéket, valamint egy Kr. u. 364–378 közé keltezhető bronzérem töredékét találtuk meg.

A feltárt sírok mellett a domboldal alsó részén mély, ovális, a középső rézkorra datálható (Ludanice-kultúra) kút is előkerült, amelynek aljára – valószínűleg a víz szűrésének céljából – levágott aljú kerámiaedényt helyeztek. (M. Virág Zsuzsanna meghatározása.)

Az egykori gázgyár belsejében (Graphisoft Egyetem projekt) a régi igazgatósági épületek közötti közművek cseréjére került sor, amelyhez régészeti szakfelügyeletet biztosítottunk. Bár itt a gázgyár építéskor, az 1910-es években nagyon sok régészeti emlék megsemmisült, a mostani kutatások így is nagyon fontos információkkal szolgáltak a római város történetéhez. A nyár és az őszi folyamán három árokban dolgoztunk, mely során összesen 31 csontvázas temetkezést tártuk fel, ezek jelentős része erősen sérült a modern közművek által.

A 09/1-es árok 4×16 m méretű, ÉK–DNy irányú volt, rétegtani megfigyelések alapján az egykori dombos térszint egy mélyebb pontjára esett és É felé mélyült. Az árok ÉK-i részén egy kerek, földbe mélyített kutat találtunk, míg DNy-i felében – feltehetően közeli épületekre utaló – köves, téglatörmelékkel omladékréteg húzódott. Ebben Constans császár 324–330 közé keltezhető bronzérme is előkerült. Közvetlenül az omladékréteg alatt két, valamint a közelben egy harmadik, Ny–K tájolású, nyújtott helyzetű csontvázas sírt tártunk fel. Két sírban a vázak lábánál egy-egy üvegedény mellékletet találtunk: az egyik egy hengeres nyakú, egyenes szájú, gömbtestű kisebb palack, a másik egy benyomott falú, keskeny fiola volt. A szonda agyagos-homokos altalajában két K–Ny-i gerendaváz lenyomatára emlékeztető sávot is megfigyeltünk.

A 09/2 munkagödörben, a 2006–2007-ben feltárt 9. sz. munkaterület szomszédságában egy mintegy 70 m hosszú, átlagban 4 m széles zónában tártuk fel az egykori közművek és az épületalapok által meghagyott, a homokos rétegbe mélyebben ásott régészeti objektumokat. Összesen 15 csontvázas sír került elő innen, ezek jelentős része Ny–K-i, vagy K–Ny-i tájolású volt. Az egyik temetkezés valószínűleg már az ókorban kirabolt, közmű által is megbolygatott, Ny–K-i tájolású kőládásír volt, amelynek csak másodlagosan felhasznált kövekből összeállított alja maradt meg. Ezek közül egy apró, vésett feliratot nem tartalmazó oltárkö és egy

tógás férfialakot, egy gyermeket, valamint egy harmadik személyt ábrázoló családi sírsztélé felső részének részlete került napvilágra.

Szintén ebben az árokban találtuk meg a 2009-es ásatás tudományos szempontból egyik legjelentősebb leletét, egy agancsból készült fésűt. A tárgy egy modern gázcső által szinte teljesen elpusztított, K–Ny-i tájolású csontvázas sírból került elő, a térdtől lefelé megmaradt lábak mellől (ugyanitt a lábfejnél cipővasalás maradványai is megőrződtek). A három darabból összeállított, apró vasszögekkel összefogott, geometrikus díszítéssel ellátott fésű jelentőségét az adja, hogy az ilyen tárgyak elsősorban a Dunától K-re élő népek körében voltak elterjedtek, és ezek – barbár hatásra – csak a római uralom utolsó évtizedeiben jelentek meg a pannoniai divatban. Ez alapján a sírt a Kr. u. 4. sz. végére–5. sz. első felére keltezhetjük.

Bár a gázgyár területén és a polgár város D-i előterében folytatott ásatások során előkerült csontvázas temetkezések egy részéről már a korábbi kutatás is feltételezte, hogy azok valószínűleg a Kr. u. 5. sz. elejére keltezhetők, egy állítólag a gázgyár területén talált I. Theodosius császár 379–383 közötti érmét leszámítva, ez az első viszonylag jól datálható melléklet, amely bizonyítja, hogy a város K-i temetője még használatban volt ebben a korban.

A szelvény DNy-i végében, a kevert modern feltöltés és a természetes homokos réteg határán több, festett geometrikus díszítéssel ellátott vakolatöredéket is találtunk.

A 09/3 jelű, 56×6 m-es ÉNy–DK irányú szelvény a 09/2-re merőlegesen húzódott, közvetlenül az egyik csarnoképület mellett. A szelvény DK-i részén valószínűleg eredetileg egy kisebb magaslat lehetett, így a kevert modern bolygatott réteg alatt már csak tiszta homokréteget és az ebbe beásott 13, a közművek által erősen roncsolt csontvázas, koporsós, melléklet nélküli sírt tártunk fel. Itt egy a homokrétegbe vágott, kör alaprajzú mély kút is előkerült, amelynek betöltése Kr. u. 2–3. századi kerámiatöredékeket és egy ép ötégső mécses tartalmazott.

A szelvény ÉNy-i része a gázgyár építése előtt mélyebben fekvő terület lehetett, így itt a modern bolygatás alatti megmaradt kultúrrétegek alapján a terület római kori használatának legalább öt periódusát sikerült elkülöníteni.

Az 1. periódushoz egy mintegy 1,5 m széles, K–Ny-i irányú, Ny felé lejtő árok és minimális kerámiát, valamint paticsdarabokat tartalmazó réteg tartozott. Nem kizárt, hogy szintén ehhez a periódushoz tartozik egy másik, azonos tájolású árok is, az elsőtől mintegy 7 m-re D-re. Ezek a fő égtájaknak megfelelően tájolt objektumok nagyon hasonlóak a gázgyár területén már a korábbi években feltárt árokhoz, amelyek a rétegtani adatok alapján a Kr. u. 1. századra datálhatóak. Pontos funkciójuk nem tisztázott, talán a terület felparcellázására utalnak.



A 2. periódusban a terület mélyebben fekvő részeit és az árkot feltöltötték, majd egy sóderes, legalább 5 m széles, de helyenként kisebb kövekkel megerősített É–D irányú utat vezettek át rajta. Ezt az utat a 3. periódusban sárga sóderes alapozással megújították és mintegy 8 méteressé szélesítették ki. Az utat két oldalról egy-egy É–D irányú kőfal határolta. Az ÉK-i, nagyrészt csak kiszedett formában megmaradt keskeny konstrukció, valószínűleg kerítőfal volt, ugyanis másik oldalán egy ovális, kitapasztott falú tárológödört találtunk. A DK-i falhoz a modern kor által erősen bolygatott, de néhol a metszetfalban még megfigyelhető, agyagos, keskeny kultúrrétegek csatlakoztak. A leletek alapján a 2. és a 3. periódus egyelőre az 1. sz. végére–2. sz. első felére keltezhető.

A 4. periódusban egy széles, K–Ny-i irányú, Ny felé erőteljesen lejtő árok vágta el az utat és a DNY-i kőfalat. Az árok betöltése igen nagy mennyiségű kerámiatöredéket, köztük sok terra sigillatát, valamint állatcsontot, valószínűleg városi hulladékot tartalmazott. A leletek alapján az árok betöltése az Antoninus-korra keltezhető. (Vámos Péter előzetes meghatározása a terra sigillaták alapján.)

A területen található későbbi rétegek erősen roncsolódtak a modern tereprendezések által. Egy igen késői időszakhoz köthető az az *opus spicatum*-szerű, É–D-i irányú falalap, amelyet már a második útréteg tetejére alapoztak. Szintén késői, valószínűleg már a Kr. u. 4. századra keltezhető egy csontvázas, Ny–K tájolású sír, amelyet a feltöltött árokba ástak bele.

A 2009-ben folytatott ásatások tehát fontos adatokkal szolgáltak a polgár város K-i előterének római kori használatával kapcsolatban. A területen valamikor a Kr. u. 1. században, keskeny, merőleges, a fő égtájak irányába tájolt árkokat nyitottak. Ezeknek az árkoknak a funkciója egyelőre nem tisztázott. Vízvezető szerepük csak nagyon korlátozott lehetett, ugyanis sok helyen homokos rétegbe ásták azokat, így inkább telekosztásról lehet szó.

A 09/3-as szondában megtalált széles, Kr. u. 1 sz. végére–2. sz. elejére keltezhető út – mérete, továbbá helyzete és iránya alapján – a város K-i peremén futó főútvonal lehetett. Irányát figyelembe véve, erre az útra tájolhatták rá azokat a sír építményeket, amelyeknek csekély maradványait a mostani területtől D-re 2006–2007-ben tártuk fel. Az út mellett talált falmaradványok és erősen sérült rétegek a terület Ny-i részének a Kr. u. 2. és valószínűleg a 3. századi elővárosi használatára utalnak.

A gázgyári temető Kr. u. 2–3. századi Ny-i szélét egyelőre még nem sikerült azonosítani, de a most feltárt csontvázas temetkezések nagy valószínűséggel késő rómaiak. A 09/1 szondában megfigyelt épületomladék szintén a Kr. u. 4. századra keltezhető, amikor a temető valószínűleg Ny-ra, a város felé terjeszkedett tovább. Az 1294. sz. sírból előkerült csontfésű a temető használatát bizonyítja a Kr. u. 4. sz. utolsó, vagy az 5. sz. első évtizedeiben.

LASSÁNYI GÁBOR

91. Budapest, V. Pesti Barnabás utca 6.  
(KÖH 73047)

Kö, Tő

Az épület udvarán (24329 hrsz.) 2009. június 25. és július 24. között szondázó feltárást végeztünk a Március 15. téri római tábor K-i oldalához közel, a középkori és török kori Pest központjában.

A kutatás megkezdésekor a mai járósinttől 30–50 cm mélységben azonnal jelentkeztek az újkori, 18–19. századi beépítés maradványai. A feltárt négy újkori gödör betöltéséből újkori, török kori és néhány középkori kerámiatöredéket bontottunk ki. A terület D-i végét egy 18. századi, nagyméretű, kőből rakott derítő zárta le.

Az udvar ÉK-i sarkában, 300–320 cm mélységben egy favázás ház DK-i sarka, továbbá D-i (130 cm hosszú) és K-i (460 cm hosszú) oldalának maradványai kerültek elő. Az agyagos, homokos talajban a faváznak csak a lenyomata maradt meg. Az oldalakat ácskapocs rögzítette egymáshoz. A ház belső sarkában tűzhely maradványát tártuk fel. A kemence égett, faszenes, agyagos sütőlapjából középkori kerámiatöredéket bontottunk ki. Ennek alapján az épület korát a 14–15. századra tehetjük.

ZÁDOR JUDIT – BESZÉDES JÓZSEF

92. Budapest, XI. Barackmag utca  
(KÖH 67403)

Ró

2009. március 23-án a BTM Aquincumi Múzeuma telefonos bejelentést kapott, hogy a XI. kerületi Barackmag utcában réginek tűnő faragott köveket látnak egy munkagödörben. Beszédes József régész a helyszínen megállapította, hogy egy markoló által valószínűleg földkitermelés céljából kiásott gödör alján hat darab, nagyméretű, faragott mészkőtömb hever, amelyek közül az egyik emberábrázolásos reliefdíszítés található. Az elsődleges vizsgálatok alapján úgy tűnt, a köveket helyben, a hegyoldalból bontották ki. A GPS koordináták alapján kiderítettük, hogy a körbekerítetlen telek a 1518/3 hrsz. ingatlanhoz tartozik, ahonnan feltehetően a 1522/5 hrsz területre vitték át a földet tereprendezéshez. Március 25-én a köveket beszállítottuk az Aquincumi Múzeumba.

A területen összesen hat nagyméretű kőemlék hevert a felszínen, ezek közül három reliefdíszítés van: egyiken emberábrázolásos dombormű látható, két összeálló kőemléken pedig hatsoros latin nyelvű felirat. A sírfelirat olvasata és értelmezése: *M(arcus) Aur(elius) Aelianus h(ic) s(itus) e(st) an(norum) X(?) / M(arcus) Aur(elius) Mogetmarus vet(eranus) / al(ae) I Thr(acum) et Aur(elia) Dumnoma/ra fil(io) pient(issimo) et sibi vivi po/suerun(t) – Itt nyugszik Marcus Aurelius Aelianus, aki 10(?) évet élt. (A síremléket) Marcus Aurelius Mogetmarus, a trákok első számú lovas segédcsapatának kiszolgált katonája és Aurelia Dumnomara állították még életükben, drága gyermeküknek és saját maguknak.*